

УДК 94(567):355.321. аль Сідкі“1991/2003”

Поспелов Андрій,

кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-гуманітарної освіти Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти» Одеської обласної ради

andreas.pospelov@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8789-6393

ДО ІСТОРІЇ ПЛАНІВ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ІРАКСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ З БЕРЕЗНЯ 1991 РОКУ ПО БЕРЕЗЕНЬ 2003 РОКУ (за матеріалами бригадира Мохаммеда аль Сідкі)

У статті, написаній на основі оригінальних матеріалів та спогадів колишнього штабіста військово-морських сил Іраку бригадира Мохаммеда аль Сідкі, представлений так званий «організаційний» план відновлення військово-морських сил країни на період 1999–2009 рр., який з об'єктивних та суб'єктивних причин так і не був реалізований.

Ключові слова: Ірак, військово-морські сили, модернізація, міжнародні санкції, корабельно-катерний склад, Мохамед аль Сідкі.

Розгромлені в ході Війни в Перській затоці або Першої Іракської війни (17 січня – 28 лютого 1991 р.) військово-морські сили (ВМС) Іракської республіки тривалий час не були предметом наукового вивчення. За період з березня 1991 р. до Другої війни Іраку (березень 2003 р.) в українській та російськомовній літературі військово-морському будівництву цієї країни не було присвячено жодного спеціального дослідження. Загалом кількість опублікованих матеріалів, де б висвітлювалася тодішній стан ВМС Іраку, була незначною [3; 8, с. 9; 12].

Мало змінилася ситуація і після Другої Іракської війни 2003 р. ВМС Іраку як і раніше висвітлювалися істориками епізодично, а період 1991–2003 рр. практично не згадувався в їх нечисленних роботах. В окремих публікаціях з історії ВМС Іраку цей період представлений у кращому випадку одним абзацом [6; 7, карта № 10].

І це зовсім не дивно. Адже, не дивлячись на певні зусилля керівництва Іракської республіки з відродження ВМС країни в період між двома іракськими війнами, в умовах найсильніших міжнародних санкцій реального результату досягнуто не було. Як наслідок у ході Другої Іракської війни вкрай нечисленні і малобоездатні ВМС Іраку, на відміну від Війни в Перській затоці 1991 р., нічим не проявили себе, загинувши під ударами американських та британських ВМС і ВПС (військово-повітряних сил). Отже, проблема потребує свого подальшого дослідження й документального забезпечення.

Автор даної статті почав безпосередньо вивчати історію ВМС Іраку в 2005 р. Результатом дослідження стала публікація більше десятка наукових статей з цієї проблеми, а в 2015 р. власної монографії. Утім в ній автор, на жаль, характеризуючи період 1991–2003 рр., також змушений був обмежитися лише коротким висвітленням даного періоду на основі доволі нечисельних джерел та історіографічних свідчень [11, с. 146–149].

Проте, в архіві автора з 2008 р. зберігається записане у вигляді конспекту інтерв'ю з колишнім бригадиром (*Амід Бахрі, арабською 'AmidBahri*) ВМС Іраку (звання проміжне між полковником і генерал-майором, вельми поширене в державах британської моделі військових звань) Мохаммедом аль Сідкі (1959–2019), який в 1999–2002 рр. займав посаду начальника відділу будівництва Штабу ВМС Іраку в Басрі [1]. На початку 2003 р. після закінчення 25-річної служби у ВМС Іраку він, завдяки родинним зв'язкам, ще до початку Другої Іракської війни офіційно емігрував під новим ім'ям (автор його свідомо не називає) в Україну і постійно проживав у Києві до моменту раптової смерті у серпні 2019 р. Автор кілька разів, перебуваючи у столиці України, мав змогу спілкуватися з цим представником вже колишніх Перших ВМС Іракської республіки, конспектуючи його найбільш цікаві, на думку автора, свідчення про ВМС Іраку доби Саддама Хусейна. Мотивуємо визначення *перших*, оскільки з 2005 р. розпочалася історія абсолютно нових – Других ВМС Іраку, створених безпосередньо фахівцями США та Великобританії і в яких фактично не знайшлося місця офіцерам колишніх «саддамівських» ВМС Іраку [10].

Мохаммед аль Сідкі походив із дуже відомої в Іраку родини, яка багатьма своїми представниками була пов'язана з морем і військовим флотом країни. Він був племінником бригадира Саїфа-ал Дін Сідкі – командувача ВМС Іракської республіки з 8 березня 1964 р. по 7 червня 1966 р. і з 7 липня 1966 р. по 18 вересня 1968 р. [11, с. 43]. Утім, призваний у 1978 р. до Збройних сил Іракської республіки, він потрапив у інженерні війська. За рік строкової служби Мохаммед аль Сідкі дослужився до звання капрала і з гарною атестацією в числі перших вступив на навчання у щойно заснований в Басрі Військово-морський коледж Іраку. За рекомендацією медичної комісії Мохаммед аль Сідкі розпочинає вчитися на береговому факультеті, отримуючи спеціальність фахівця з інфраструктури, тобто берегових об'єктів флоту.

Після закінчення в 1983 р. коледжу, лейтенант флоту (*Мулязім аваль Бахрі (Mulazimawwal Bahri)*) аль Сідкі служить в мобільній інженерній групі флоту, яка в 1983–1986 рр. реалізувала проектування і нагляд за будівництвом в декількох кілометрах на схід від Басри штучного озера, щоб не допустити взяття наступаючими іранськими військами найбільшого порту Іракської республіки [14, р. 183]. На початку 1988 р., за свій внесок у створення цього унікального фортифікаційного об'єкту Мохаммед аль Сідкі, на той час вже підполковник флоту (*Мокаддам Бахрі (Muqaddam Bahri)*) отримав з рук прем'єр-міністра і міністра закордонних справ країни Таріка Азіза другий за значущістю іракський орден – орден Тигру і Євфрату.

Після одержання нагороди підполковник флоту аль Сідкі перебував у закордонних відрядженнях. Одним з найбільш відповідальних його завдань було перебування в Народно-Демократичній Республіці Ємен з метою підготовки на теренах цієї країни пунктів базування іракських ракетних катерів. Проте запланована вкрай оригінальна операція по стратегічному маневру корабельно-катерними силами ВМС Іраку в бік НДРС так і не відбулася з цілого ряду причин [11, с. 116-117].

З кінця 1988 р. Мохаммед аль Сідкі служить у штабі військово-морської бази Умм-Каср, готуючи її інфраструктуру до прийому побудованих за кордоном новітніх бойових кораблів (в 1981–1991 рр. для Іраку тільки в Італії було побудовано 4 фрегати, 6 корветів, з них 2 вертолітних і допоміжне судно, пунктом приписки яких і визначили Умм-Каср, а перехід кораблів з Італії в Ірак був запланований на другу половину 1990 р. Утім останнє так і не відбулося через іракське вторгнення в Кувейт 2 серпня 1990 р.).

У ході Кризи і Війни в Перській затоці 1990-1991 рр. підполковник флоту аль Сідкі був переведений в оперативний відділ Штабу ВМФ Іраку в Басрі, де одним з найголовніших його завдань була інтеграція захоплених в Кувейті бойових катерів у структуру ВМС Іраку. Займаючись саме цією роботою, аль Сідкі готував доповіді на «високе ім'я» щодо можливості реалізації у самому Іраку в найближчій перспективі самостійного будівництва бойових катерів і кораблів, включно з фрегатами. Однак ці плани, зважаючи на поразку Іраку в 1991 р., не були реалізовані.

Навесні 1992 р. Мохаммед аль Сідкі отримує довгострокову відпустку для лікування і владнання сімейних справ, і повертається на флот у січні 1993 р. вже у званні полковника (*АкідБахрі ('AqidBahri)*). Працюючи в штабі флоту, полковник Сідкі, як і багато інших офіцерів флоту, фактично діяв у порожнечу. Однак, саме ця наполеглива системна робота 1993–1998 рр. призводить до створення концепції відродження ВМС Іракської республіки в нових політичних і економічних умовах.

Відомості, надані автору Мохаммедом аль Сідкі щодо історії планів розвитку ВМС Іракської республіки після Війни в Перській затоці, абсолютно ніяк до теперішнього часу (листопад 2019 р.) не відображені ні у вітчизняній, ні в зарубіжній історіографії. У зв'язку з цим вони є унікальним джерелом інформації про зусилля розбитої у війні 1991 р. держави щодо відродження національного військового флоту, які з об'єктивних та суб'єктивних причин так і не були ніколи зреалізовані. Однак саме в 1999 р. уряд Іракської республіки знайшов кошти на реанімацію національних ВМС і, хоч і вкрай повільно, але все ж запустив цей процес. Частково в 1999–2001 рр., до початку чергової міжнародної військово-політичної кризи навколо Іраку, бригадиру аль Сідкі довелося розробляти і на практиці реалізувати ці плани.

Що ж повинна була отримати Іракська республіка на чолі з президентом-диктатором Саддамом Хусейном аль Тікріті після їх реалізації? За словами бригадира аль Сідкі, уряд Саддама Хусейна і командування ВМС Іраку виходило в розробці планів відродження й розвитку національного військового флоту з положення, що Іракська республіка є передусім регіональною в військово-політичному плані й морською в геополітичному та стратегічному планах державою. У зв'язку з цим економічна складова, важлива для будівництва військового флоту, керівництвом Іраку розглядалася далеко не як першочергова. Багатий енергоресурсами Ірак, навіть в умовах важких міжнародних санкцій зберігав можливість мати достатню кількість необхідних коштів в національній та конвертованій валютах для будівництва вітчизняних ВМС. Інша річ, що ні

всередині країни, ні за її межами, до остаточного зняття санкцій виявилось неможливим перетворити наявні фінансові ресурси у відроджені або створені / придбані нові матеріальні цінності.

Керівництво Іраку розглядало цю проблему виключно як тимчасову, від якої не повинні залежати плани, що розроблялися стосовно ВМС країни. Вони з самого спочатку будувалися як вельми амбітні, а уряд Іракської республіки з 1999 р. почав прикладати колосальні зусилля на шляху відтворення ВМС країни як збалансованої і боєздатної організації.

Слід визнати, що поставлені керівництвом Іракської республіки завдання в усіх аспектах були архіскладними, якщо взагалі в тих умовах можливими до реального здійснення. Адже після 28 лютого 1991 р., тобто з дати закінчення Війни в Перській затоці, іракська армія була розбита і змушена була покинути в поспіху і з великими втратами захопленій нею Кувейт. ВМС Іраку, які активно будувалися з кінця 1950-х рр., в основному за допомогою СРСР, перебували в майже неідеальному стані.

За результатами кампанії в Іракській республіці був відібраний і переданий Кувейту порт Умм-Каср, а над південним Іраком з серпня 1992 р. (південніше 32-ї паралелі) введена заборонена зона для польотів військової авіації [2, с. 7]. У результаті маломасштабні ВМС Іраку, які й до Війни в Перській затоці не виділялися адекватною протиповітряною обороною, виявились позбавленими й не дуже надійного авіаційного прикриття.

Але чи залишився військовий флот у Саддама Хусейна взагалі? На перший погляд його фактично не було. Вірніше був цивільний, судна якого постійно піддавалися з приводу і без приводу огляду з боку кораблів ВМС США та їх союзників, що патрулювали в Перській затоці. А ось військовий флот становив собою швидше музей, «цвинтар», набір запчастин, будь що, але не повноцінний організм. Адже навіть ті, що вижили в цій кампанії кораблі і катери були пошкоджені. Коштів і технічних ресурсів на їх ремонт, не кажучи вже про модернізацію, взагалі не було, так само, як і можливостей купувати бойові кораблі і катери за кордоном. Єдиним неушкодженим у ході Ірано-іракської 1980–1988 рр. війни і Війни в Перській затоці 1991 р. кораблем був навчальний фрегат ВМС Іраку «Ібн Хальдум». Водночас з 1979 р він залишався найбільшим бойовим кораблем національних ВМС. Місцем його дислокації була Басра, аж до нової війни з союзниками у 2003 р.

Окрім фрегата реально у складі ВМС Іраку залишилося лише:

- президентська яхта «Аль-Мансур»;
- 1 ракетний катер – найперший іракський R-15 «Хазірані» (радянського проекту 205 «Цунамі»);
- 1 артилерійський катер радянського проекту 02065 («Улліс»);
- 2 патрульних катери британського проекту РВ-90;
- 2 патрульних катери радянського проекту 1400;
- 3 десантні катери на повітряній подушці британського проекту SRN.6 (всі ці плавзасоби стояли в Хор-ель-Зубайрі);
- 1 сильно пошкоджений рейдовий тральщик радянського проекту 1258Е;
- 2 рейдових тральщика югославського проекту «Нестін»;
- 6 малих катерів британського типу «Воспер РВР»;
- 6 малих патрульних катерів (фактично збройних буксирів) власного будівництва типу «Harbor» – ці одиниці стояли в Басрі.

У різних пунктах перебувало також близько 80 малих катерів (фактично озброєних човнів) власної будівлі типу «Саварі», але з різних причин майже всі вони не використовувалися.

Морська авіація зберегла 6 ударних вертольотів французького виробництва «Супер Фрелон» і 30 винищувачів-бомбардувальників «Міраж» Ф.1 різних модифікацій. Війська берегової оборони тільки на 1999 р. відновили боєздатність 3-х дивізіонів берегових протикорабельних ракетних комплексів виробництва КНР НУ-2 з 14-ю пусковими установками. Загальна чисельність особового складу ВМС Іраку скоротилася з 5000 осіб в 1991 р. до 2000 осіб у 1999 р. [3].

Уряд Іраку міг розраховувати на затриману в Данії президентську яхту «Кадісія Саддама» і на десантний транспорт АК-428 «Хавла», що знаходився в Кувейті. А на двох викуплених вертолітних корветах типу «Ассад», які в 1987 р. були побудовані на іракське замовлення в Італії і стояли в порту Спеція, перебували іракські екіпажі. Але сподіватися на їхнє повернення було марним. Це добре розуміло керівництво тогочасної Іракської республіки. Після стабілізації політичної і економічної ситуації всередині країни з 1999 р. були зроблені значні зусилля щодо відновлення боєздатності свого військового флоту. В умовах економічних і політичних санкцій було прийнято рішення слідувати за наступними напрямками: пошуки політичного виходу з режиму санкцій; розвивати навчальну базу флоту; при опорі на власні сили відремонтувати і модернізувати наявні кораблі і катери; почати самостійне будівництво повноцінних бойових одиниць для флоту і

забезпечити повний цикл виробництва всіх необхідних запасних частин для наявних й побудованих бойових кораблів, катерів, допоміжних суден, наземної (ракетні комплекси), та по можливості, авіаційної техніки ВМС Іраку [1, арк. 4].

Керівництво Іракської республіки розглядало як реальність, повернення затриманих в інших країнах кораблів, так само як і повернення порту Умм-Каср і ліквідацію на півдні Іраку безпольотної зони ще до скасування санкцій. Однак не виключалася і нездійсненність цих сподівань. Орієнтовно період скасування міжнародних санкцій розглядався у межах 10 років (до 2009–2010 р.). За задумом видатного іракського військово-морського теоретика, контр-адмірала Мохаммеда Алі Ахмеда Фуада (1950–2007) з цього часу в Іраку мало розпочатися активне будівництво «великого флоту» з подальшим перетворенням країни в регіональну морську державу [11, с. 54-55]. Слід нагадати, що перша спроба була зроблена у 1977 р., однак на перешкоді стала Ірано-іракська війна 1980–1988 рр. яка значно загальмувала її реалізацію, а Війна в Перській затоці 1991 р. зробила її неможливою.

На період 1999–2009 рр. була розроблена обмежена програма відновлення морської могутності Іракської республіки, яка отримала назву «організаційна». Передбачалося до 2009–2010 рр., спираючись на власні сили, створити відповідну базу інфраструктури, в яку буде імплементовано придбані за кордоном у другому десятилітті ХХІ ст. кораблі, катери, включаючи озброєння і авіацію, а також ліцензії на їх будівництво або виробництво в самому Іраку. Без достатньо обґрунтованих розрахунків уявлялося, що «великий флот Іраку № 2» вдасться створити в рекордно короткі терміни. Показово, що водночас тоді в 1999 р. ніхто в Іраку конкретно не визначав що, де, за якими цінами і в яких об'ємах буде закуповуватися.

На порядку денному стояла виключно реалізація «організаційної програми» відродження морської могутності Іраку. В її основу було покладено 5 програмних складників, які, за словами бригадира аль Сідкі, повинні були реалізовуватися не послідовно, а паралельно:

1. Створення адекватної історичному моменту і універсальної на перспективу організаційної структури ВМС Іраку.

2. Створення базової системи (або системи базування) ВМС Іраку.

3. Створення системи тилового забезпечення ВМС Іраку.

4. Ремонт, модернізація і обмежене будівництво корабельного й катерного складу ВМС Іраку.

5. Посилення цивільного морського флоту Іраку.

Відповідно до принципів положень документу уряд Іракської республіки з огляду на історичні та геополітичні обставини прагнув будь-якою ціною створити боєздатні військово-морські сили. При цьому питома вага кількості особового складу ВМС загалом не повинна домінувати у збройних силах країни. Обумовлювалося це як великою кількістю сильних сухопутних сусідів (Ісламська Республіка Іран, Турецька Республіка, Сирійська Арабська Республіка, Королівство Саудівська Аравія), так і надзвичайно невідгідною географічною конфігурацією узбережжя країни. Адже загальна протяжність берегової лінії Іраку ніколи не перевищувала 93 км. До того ж значною мірою це було гирло річки Шатт-ель-Араб, яке могло бути легко заблоковане флотом противника. Саме це й продемонструвала Ірано-іракська війна. Причому зі взяттям армією ІРІ півострова Фао в лютому 1986 р. і до відбиття його вже іракськими збройними силами у квітні 1988 р. ця блокада була фізично абсолютною [4]. Для недопущення морської блокади або, в разі її встановлення противником, найголовнішим завданням ВМС Іраку було саме оперування в усій акваторії Перської затоки. Однак, як показав історичний досвід, Ірак фізично не міг мати повноцінний і адекватний чисельно корабельний склад, для дій по всій акваторії Перської або Арабської затоки [5, с. 124-136]. Однак та ж Ірано-іракська війна наочно показала, що в північній частині Перської затоки берегові засоби (артилерія, ракетні комплекси, навіть танкові підрозділи) цілком здатні замінити своїми діями корабельно-катерний склад національного флоту і не стільки для здійснення оборонних, скільки для реалізації наступальних дій [4, с. 69-70]. Одночасно спеціально створена і підготовлена технічно, організаційно і кадрово морська авіація, є практично абсолютним наступальним засобом військово-морських сил в масштабах всієї акваторії Арабської затоки [5, с. 126-133].

Отже, організаційно-штатна структура ВМС Іраку, яка розроблялася у 1999–2002 рр. передбачала ВМС не окремим видом збройних сил, як у багатьох країнах світу, а лише сукупністю всіх спеціально створених і підготовлених сил та засобів для оперування в акваторії й на узбережжі Перської затоки. Тому організаційно ВМС Іраку з 1999 р. являли собою зведену структуру під єдиним командуванням відповідного штабу, куди входили окремі частини ВВС, виділені в Морську авіацію, окремі частини СВ, призначені для дій як мінімум в північній частині Перської затоки-2, армійський корпус і корабельно-катерні сили з невеликою кількістю вертольотів та берегових систем. Останні офіційно іменувалися Військово-морським флотом (ВМФ або арабською *аль-Бахрі*) і офіційно були окремим і найбільш нечисленним видом збройних сил країни.

Загальна чисельність аль-Бахрі передбачалася на рівні 5500 осіб регулярного і до 5000 осіб резервного особового складу. На час війни у підпорядкування ВМФ Іраку повинен був передаватися адміністративно-управлінський персонал цивільних морських організацій Іракської республіки, в результаті чого повна чисельність окремого виду збройних сил країни – ВМФ Іракської республіки повинна була скласти максимально 11000 чоловік [1, арк. 1].

Виходячи з геополітичних особливостей Іракської республіки, керівництво країни з 1999 р. приділяло першочергову увагу розвитку базової системи ВМФ Іраку – другої складової «організаційного» плану ВМС Іраку. До 2009 р. передбачалося виключно власними зусиллями створити нові та реконструювати або модернізувати старі морські та річкові порти країни, військово-морські бази, пункти базування і берегові об'єкти інфраструктури аль-Бахрі. До 2009 р. планувалося створити наступну структуру базової системи ВМФ Іраку:

1. Штаб ВМФ (він же і штаб ВМС Іракської республіки в цілому), м Басра. Структурно він повинен був складатися з 9 управлінь, 3 спеціальних відділів і декількох відділів. Управління: оперативне, навчальне, тилового забезпечення, розвідки і контррозвідки, гідрографічне, медичне, безпеки, інженерне, зв'язку. Спеціальні відділи – морської авіації, берегових ракетних сил, морської піхоти та диверсійних операцій. До простих (звичайних) відділів відносилися: відділи будівництва (спеціальний орган по проектуванню берегової інфраструктури і одночасно «таємний» орган по розробці перспективних планів розвитку ВМС), інфраструктури (в його підпорядкуванні знаходилися всі стаціонарні берегові об'єкти портово-базового комплексу), фінансовий та інші.

2. Коледж ВМФ, м. Басра (колишній Морський коледж Іраку, створений у 1979 р.). Структурно він повинен був стати автономною частиною Морської академії Арабської затоки. Коледж ВМФ включав два факультети – Корабельного складу і Берегової служби, а також трьох спеціальних кафедр – Оперативної, Авіаційної, Морської піхоти. Останні являли собою, по суті, окремі спеціальні факультети.

3. На період до 2009 р. Військово-морською базою (ВМБ) визначалася Басра. Надалі цей статус мав перейти до іншої ВМБ, на якій буде базуватися основне ядро ВМФ Іраку. Однак конкретний пункт не було обрано.

4. Військово-морська база Умм-Каср. Повернення цього порту дипломатичними, фінансовими або іншими методами з-під володіння Кувейту розглядалося керівництвом Іраку до 2009 р. І саме в Умм-Каср планувалося перевести основну частину корабельного складу ВМС Іраку, як це було в 1970–1980-х рр.

5. Військово-морська база Фао. Цей нафтоналивний порт, що має вільний вихід до Перської затоки, командування ВМС Іраку планувало до 2009 р. модернізувати в якості бази підводних сил, які треба було в майбутньому реально створити, і пункту зосередження та оперативного розгортання десантних кораблів ВМФ Іраку.

6. Модернізованому порту Хор-Ель-Зубайр відводилася роль допоміжної військово-морської бази, на яку під час війни або в разі оперативної необхідності можна буде відвести основну масу всіх бойових кораблів і катерів ВМФ Іраку, включаючи і частину підводних сил.

7. Порти Маакіль, Ашора, Абу-Флус, що організаційно входили у порт Басра, підлягали модернізації в якості пунктів розосередження корабельно-катерного складу ВМФ Іраку (крім підводних сил) [1, арк. 2].

8. У військово-морських базах Басра, Умм-Каср і Фао планувалося створити три спеціалізованих навчальних центри, оснащені сучасними береговими тренажерними комплексами для підготовки особового складу бойових кораблів і катерів ВМФ Іраку. Їх спеціалізація на 2009 р. повинна бути наступною:

– Басра – офіцерський склад (практично повністю створений до середини 2002 р.).

– Умм-Каср – старшинський і матроський склад (до повернення цього порту до складу Іраку, матроси і старшини ВМФ Іраку готувалися у двох імпровізованих навчальних центрах біля штучного озера в 10 км на схід від Басри, спеціально створеного як оборонна перешкода в ході ірано-іракської війни, а також (старшини) частково на факультеті корабельного складу в Коледжі ВМФ.

– Фао – особовий склад підводних сил. Цікаво, що майбутні підводники ВМФ Іраку в ситуації, коли країна навіть у перспективі просто фізично не могла отримати підводні човни, стали готуватися в районі порту Фао вже з літа 1999 р. на тренажерних комплексах, власне іракської розробки й виробництва, розміщених в кунгах вантажних автомобілів [1, арк. 6].

З огляду на географічне та економічне становище Іракська республіка мала дуже обмежені можливості з виробництва продукції суднобудування та судноремонту. Проте з 1999 р. уряд Іраку став прикладати максимум зусиль для надійного тилового забезпечення ВМФ країни. Відповідно до прийнятого в 1999 р. «організаційного» плану суднобудівні і судноремонтні потужності Іраку

повинні були не менше ніж на 90% виконувати військові замовлення, тоді як судна цивільного флоту на 90% повинні були будуватися і ремонтуватися за кордоном.

До 2009 р. система тилового забезпечення ВМФ Іраку (третя складова «організаційного» плану) передбачала такі системні кроки:

- Порт Фао – плавучий док, плавбаза, буксири і допоміжні судна для підводних човнів.
- ВМБ Умм-Каср – потужний доковий комплекс і портофлот для бойових надводних кораблів.

- ВМБ і порт Басра: потужний суднобудівний і судноремонтний завод, призначений для будівництва та ремонту суховантажних суден (а значить і десантних кораблів). Завод повинен був мати 3 стапеля (для будівництва суден довжиною не менше 150 метрів і водотоннажністю в 10000 тон), сухий і плавучий док, відповідні цехи, майстерні, необхідні допоміжні виробництва, добудовні стінки; 2). Катерний (малий) суднобудівний і судноремонтний завод. Він призначався для ремонту і модернізації бойових катерів і тральщиків, а також будівництва різних катерів для ВМФ. Для цього завод повинен був мати 2 стапеля для будівництва і 2 стапеля для ремонту катерів.

- Порт Ашора – Універсальний човновий завод. Призначався для будівництва моторних збройних човнів (типу іракського проекту «Саварі» і річкових риболовних суден. Проектна потужність – до 10 корпусів одноразово [1, арк. 3].

Значні зусилля у контексті четвертої складової «організаційного» плану ВМС Іраку на період 1999–2009 рр., починаючи з весни 1991 р. керівництво Іракської республіки доклало до ремонту і модернізації кораблів, катерів і допоміжних суден, які залишилися у бойовому складі ВМС країни.. При цьому уряд Іраку і командування національних ВМС не розглядали дані одиниці в якості основи флоту. Головні надії покладалися на поповнення його потужностей у майбутньому закупленими за кордоном і побудованими в Іраку сучасними бойовими кораблями, катерами і допоміжними судами [1, арк. 5].

Реанімація власного іракського кораблебудування почалася з літа 1991 року, коли в Басрі відкрилося дрібносерійне будівництво останньої 7-ї серії легких озброєних катерів безпосередньо іракської розробки «Саварі» [12]. Тепер ці 80-тонні катери, озброєні одним 12,7-мм кулеметом призначалися в першу чергу для прихованих мінних постановок біля узбережжя і на річках. Згідно з американськими даними, «Саварі-7» могли розвивати 25 вузлів швидкості і в 4 спеціальних коридорах брати від 4 до 12 якірних LUGM-145. Таких катерів було збудовано не менше десятка.

Продовжилося і переобладнання в імпровізовані мінні загороджувачі в цілому непогано зарекомендованих у попередній період буксирів типу «Harbor». Як мінімум 2 буксири іракці встигли ввести в дію до березня 2003 р. (обидва були захоплені американцями в Басрі) [12].

Крім «Саварі» до 2002 р. іракськими конструкторами був розроблений проект патрульних катерів типу «Аль-Убур» (AlUboor). До 2004 р. намічалось побудувати за цим проектом 5 одиниць, призначених виключно для патрулювання річкового кордону з ІРІ на Шатт-ель-Арабі. Головний катер був закладений у 2002 р., однак лише в грудні 2003 р. і вже в абсолютно нових геополітичних умовах він був спущений на воду [13].

Позитивний досвід власного військового кораблебудування відразу ж після розгромної для Іраку Війни в Перській затоці вселив у керівництво держави і його ВМС упевненість, що наявні одиниці іноземного будівництва можуть бути швидко відремонтовані і модернізовані національною суднобудівною / судноремонтною промисловістю. Однак лише у 1999 р., уряд Саддама Хусейна ледь зібрав кошти на ремонт двох патрульних катерів радянського проекту 1400Э, відомих на Заході за кодом НАТО «Жук». Ці катери, можливо за допомогою югославських фахівців, були не тільки відремонтовані, але й модернізовані в навчальні. Базуючись на Басру (з перспективою передислокації в Умм-Каср), на них проходив екзаменаційну (тобто після наземного навчання в спеціальних навчальних центрах або частинах) практику матроський і старшинський склад ВМФ Іраку перед розподілом на бойові кораблі і катери.

У 2000 р. другим став ремонт патрульного катера радянського експортного проекту 02065 (шифр проекту «Улісс»), відомого під натівською назвою «Богомол», який лишився неушкодженим під час Війни в Перській затоці 1991 р.. Пунктом його базування був визначений Хор-Ель-Зубайр, де в так званій «військової бухті» для нього виділили окремий причал. Передбачалося, що на цьому причалі лагом зможуть базуватися два катери або корвети типу «Ассад», повернення яких з Італії в Ірак очікувалося якнайшвидше.

Єдиний, проте важко пошкоджений, рейдовий тральщик радянського проекту 1258Э (код НАТО – «Євгенія») в 2001–2002 рр. був відремонтований і перетворений в гідрографічне судно. Його завданням стало проведення відповідних досліджень річки Шатт-Ель-Араб в її судноплавній частині від гирла до порту Басра (майже 90 км). Останній і став місцем приписки цього новітнього допоміжного судна ВМФ Іраку.

Для забезпечення життєдіяльності ВМБ Басра в 2000–2002 рр. були відремонтовані і частково модернізовані 2 рейдових тральщика типу «Нестін», 6 малих катерів типу «Воспер РВР», 6 малих патрульних катерів (фактично збройних буксирів) типу «Harbor». З них у Басрі створили 5 окремих загонів катерів [1, арк. 5].

У плані розвитку навчальної бази ВМФ Іраку в якості навчальних кораблів Коледжу ВМФ на 2003–2005 рр. були заплановані ремонт і модернізація найбільших з решти одиниць національного військового флоту кораблів: навчального фрегата «Ібн Хальдум» і десантного транспорту АК-428 «Хавла». Проект їх модернізації був розроблений до кінця 2001 р. і в перебігу наступного року велася підготовка до її здійснення на суднобудівному і судноремонтному заводі в Басрі. Обидва кардинально модернізованих навчальних кораблі повинні були повністю відповідати новим потребам ВМФ Іраку, а їх можливості з підготовки майбутніх офіцерів військового флоту країни навіть дещо перевищували нагальні потреби. За своїми тактико-технічними характеристиками ці кораблі планувалося підняти до рівня кращих світових досягнень, завдяки чому була б закладена база для створення майбутнього сильного військово-морського флоту Іраку [1, арк. 6].

З 1999 р., тобто з початку практичної реалізації «організаційного» плану, бойові та навчальні катери ВМФ Іраку почали виходити на маневрування в Перську затоку. Однак нестача матеріальних ресурсів не дозволила відремонтувати інші іракські кораблі і катери. Не підвищилася і професійна підготовка іракських моряків – багато в чому їм не вистачило ні часу, ні розуміння покладених на них стратегічних завдань.

До того ж, на березень 2003 р. ВМС Іраку налічували не більше 3000 чоловік. Вони склалися з 4-х бригад кораблів охорони водного району, на озброєнні яких було не більше 25 одиниць застарілих кораблів і катерів, серед яких лише 1 ракетний і 5 патрульних, теоретично були здатні хоч якось протидіяти англо-американським силам [7, карта № 10]. Проте фактично ВМС країни не були боєздатні, і що більш дивно, в планах іракського командування вони практично не враховувалися [9]. Це й проявилася у Другій війні в Перській затоці або операції «Шок і трепет» (20 березня – 1 травня 2003 р.), де ВМС Іраку, на відміну від Першої війни в Перській затоці (17 січня – 28 лютого 1991 р.) абсолютно ніяк себе не проявили і були знищені. А більшість іракських військових плавзасобів дісталися як трофеї британським військам і були до початку 2007 р. утилізовані.

Джерела та література

1. Аль Сідкі (2008). *Конспект структури військово-морського флоту Іракської республіки за «організаційним» планом 1999 р., записаний зі слів бригадира Мохаммеда аль Сідкі 25.08.2008 р. (на 8 аркушах). Архів автора.*
2. Бабкин С. (1996). «Томогавки» над Багдадом. *Эхо Планеты*, № 38, с.7.
3. Дан Ашкелонский (2002). *Военно-морские силы Ирака*. Електронний ресурс: режим доступу: www.waronline.org/mideast/iraq_navvy.htm.
4. Доценко В. (1989). «Танкерная война»: итоги и уроки. *Морской сборник*, № 5, с. 69–71.
5. Кожухаров А. (2002). *Съвременните въоръжени конфликти в историята на военноморското изкуство*. Варна: Стено. 309 с.
6. Кузнецов Р. (2014). *История ВМФ Ирака. Часть 3. От вторжения в Кувейт до «Свободы Ираку» (1990–2003 гг.)*. Електронний ресурс: <https://topwar.ru/59700-istoriya-vmf-iraka-chast-3-ot-vtorzheniya-v-kuveyt-do-svobody-iraku-1990-2003-gg.html>
7. Маначинский А. (2005). *Ирак: тайные пружины войны*. К.: Румб, 415 с.
8. Печеных Ю. (1998). *Вооружённые силы Ирака*. Зарубежное военное обозрение, № 11, с. 8–10.
9. Печуров С. (2013). *Пиррова победа американских войск. Уроки и выводы из военной операции США «Свобода Ираку»*. Независимая газета, 1 января.
10. Поспелов А. (2013). *Військово-морські сили Іракської республіки. На шляху до самостійності. – Частина 1*. Електронний ресурс: <http://bintel.com.ua/uk/guests/voenno-morskie-sily-iraka/>
11. Поспелов А.С. (2015). *История военно-морских сил Ирака: строительство, гибель, возрождение. 1937-2013 гг.* Саарбрюккен: LAP Lambert Academic Publishing, 206 с.
12. Яшин С. (1996). *Ирак: война и судоходство*. Морской флот, № 6, с. 28.
13. *AlUboor Class Patrol Boat*. Електронний ресурс: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/aluboor.htm>
14. Hiro D. (1990). *The longest war: the Iran-Iraq military conflict*. L.: Paladin Crafton books, 323 p.
15. *Minesweepers and Minelayers of the Iraqi Navy*. Електронний ресурс: <http://iraqimilitary.org/forums/viewtopic.php?f=8&t=101>

References

1. Al-Sidki M. (2008). *Konspekt struktury viyskovo-morskoho flotu Irakskoyi respubliky za «orhanizatsiynym» planom 1999 r., zapysanyy zi sliv bryhadyyra Mokhammeda al Sidki 25.08.2008 r. (na 8 arkushakh)*. Arkhiv avtora.
2. Babkin S. (1996). «Tomogavki» nad Bagdadom. Ekho Planety, № 38, s.7.
3. Dan Ashkelonskiy (2002). *Voyenno-morskiye sily Iraka*. Elektronnyy resurs: www.waronline.org/mideast/iraq_navy.htm.
4. Dotsenko V. (1989). «Tankernaya voyna»: itogi i uroki. Morskoy sbornik, № 5, s. 69–71.
5. Kozhukharov A. (2002). *Súvremennite vúorúzheni konflikt i v istoriyata na voennomorskoto izkustvo*. Varna: Steno, 309 c.
6. Kuznetsov R. (2014). *Istoriya VMF Iraka. Chast' 3. Otvorzheniya v Kuveyt do «Svobody Iraku» (1990-2003 gg.)*. Elektronnyy resurs: <https://topwar.ru/59700-istoriya-vmf-iraka-chast-3-otvortzheniya-v-kuveyt-do-svobody-iraku-1990-2003-gg.html>
7. Manachinskiy A. (2005). *Irak: taynyye pruzhiny voyny*. – K.: Rumb, 2005. – karta № 10.
8. Pechenykh Y.U. *Vooruzhonnyye sily Iraka*. Zarubezhnoye voyennoye obozreniye, № 11. s. 8–10.
9. Pechurov S. (2013). *Pirrova pobeda amerikanskikh voysk. Uroki i vyvody iz voyennoy operatsii SSHA «Svoboda Iraku»*, Nezavisimaya gazeta, 1 yanvarya.
10. Pospelyov A. (2013). *Viyskovo-morski sily Irakskoyi respubliky. Na shlyakhu do samostiynosti*. – Chastyna 1. Elektronnyy resurs: <http://bintel.com.ua/uk/guests/voenno-morskie-sily-iraka/>
11. Pospelov A.S. (2015). *Istoriya voyenno-morskikh sil Iraka: stroitel'stvo, gibel', vozrozhdeniye. 1937-2013 gg*. Saarbrücken: LAP Lambert Academic Publishing, 206 s.
12. Yashin S. (1996). *Irak: voyna i sudokhodstvo*. Morskoy flot, № 6, s. 28.
13. *AlUboor Class Patrol Boat*. Elektronnyy resurs: <http://www.globalsecurity.org/military/world/iraq/aluboor.htm>
14. Hiro D. (1990). *The longest war: the Iran-Iraq military conflict*. L.: Paladin Crafton books, 323 p.
15. *Minesweepers and Minelayers of the Iraqi Navy*. Elektronnyy resurs: <http://iraqimilitary.org/forums/viewtopic.php?f=8&t=101>

PospelovAndrii

TO THE HISTORY OF DEVELOPMENT PLANS IRAQI REPUBLIC NAVY FROM MARCH 1991 TO MARCH 2003 (based on the materials of brigadier Mohammed al Sidki)

The article reveals one of the least studied periods in the history of the naval forces of the Iraq Republic, which took place between the two Iraq wars, that is, from March 1991 to March 2003. The basis of the article is an original source – an outline of the structure of the Iraqi Navy according to the «organizational» plan adopted in 1999, recorded by the author from the words of the former brigadier of the Iraqi Navy, Mohammed al-Sidki. At the same time, information is provided on the biography of Mohamed al-Sidki as an officer of the Iraqi Navy during his active service – 1979–2002.

A cross-sectional analysis of the information of the brigadier al-Sidqi and the existing reservoir of sources and historical literature allowed the author to show in this article the actions of the Iraqi leadership to restore its navy during the period of international sanctions. The reasons for the adoption of the "organizational" plan and what Navy as a result of its implementation should have been received by the Republic of Iraq by 2009 are shown. The 4 components of the organizational plan are described in detail – the modernization of the ship-boat composition, the development of its own basing system, the development of the rear support system and the development of the organizational and staffing structure of the Iraqi Navy adequate to the historical moment. For the first time, information is given about those ships and boats of the Iraqi Navy that underwent repair and modernization after March 1999, and about those that were scheduled for construction and modernization. For the first time in Ukrainian historical literature, complete information is given about the basing and shipbuilding system of the Iraqi navy, as well as about little-known facts of the organization of training of personnel of the Iraqi Navy, including submarine sailors. The latter only planned to acquire in Iraq after the lifting of international sanctions.

Key words: naval forces, modernization, reconstruction, international sanctions, ship-boat composition.